

Nr 28.

Ankom till riksdagens kansli den 17 augusti 1914 kl. 10 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av dels väckta motioner om politisk valrätt och valbarhet för kvinnor dels ock väckt motion om ändrad lydelse av §§ 9, 16 och 19 riksdagsordningen.

Närvarande: herrar Edén, Clason, Bellinder*, von Geijer, Kjellén, Stadener, Olof Olsson, von Mentzer, Skarstedt, greve A. Hamilton, Aug. Ljunggren, Magnusson i Tumbult, Ericsson i Vallsta*, Räf*, Waldén, Leander, Lundström från Göteborg, Kropp*, Hallén och Karlsson i Mo.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till konstitutionsutskottets handläggning hava hänvisats dels de lika lydande motionerna nr 87 inom första kammaren av herrar *S. H. Kvarnzelius, David Bergström, Alfred Petersson, Mauritz Hellberg, Frithiof Söderbergh, Jacob Larsson, Carl Ekman, K. G. Karlsson* och *Oskar Eklund* (här nedan kallad herr Kvarnzelius' motion) och nr 227 i andra kammaren av herrar *Karl Staaff, Jakob Pettersson, Fridtjuf Berg, D. Persson* i Tällberg, *E. A. Nilson, Joh. Ström, Rob. Karlsson, Johan Ericsson, Axel Schotte, R. G. Hamilton, Erik Röing, Bror Petrén, Nils Edén, Theodor Adelswärd* och *Linus Lundström* (nedan kallad herr Staaffs motion),

dels ock motionen i andra kammaren nr 243 av herrar *Hj. Branting, Herm. Lindqvist, F. W. Thorsson, Viktor Larsson, Bernh. Eriksson, Nils Persson, E. Palmstierna, V. Rydén* och *Rick. Sandler* (nedan kallad herr Brantings motion);

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 23 häft. (Nr 28.)

och har utskottet till behandling i ett sammanhang förehaft berörda motioner, den sistnämnda i vad den avser politisk valrätt och valbarhet för kvinnor.

I: 87 och II:
227.

I herrar Kvarnzelius' och Staaffs motioner hemställes,
»att riksdagen måtte för sin del besluta, att §§ 9, 16, 19, 21 och 24 riksdagsordningen skola erhålla följande ändrade lydelse:

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer envar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, från och med kalenderåret näst efter det, varunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;
b) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man är i konkurstillstånd;

c) den som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats den häftande själv eller dennes hustru eller minderåriga barn;

d) gift kvinna, vilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

g) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången av sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsövningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — — tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse — — — — — Konungens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som vid valtillfälle personligen sig inställer, dock att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt på grund av fullmakt må utövas av röstberättigad gift man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Sådan fullmakt skall vara antingen skriven och underskriven av utställaren samt med dennes sigill försedd eller ock av honom underskriven och med två vittnens underskrift bestyrkt.»

I herr Brantings motion hemställes,

»att riksdagen för sin del måtte antaga som vilande till grundlagsenlig behandling

I. Beträffande § 16 riksdagsordningen följande ändrade lydelse av nämnda paragrafs första stycke:

Valrätt till andra kammaren tillkommer en var välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, som före det kalenderår, varunder val äger rum, uppnått 21 års ålder; dock ej den som står under förmynderskap eller fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

II. Beträffande § 19 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i andra kammaren kan endast utses man eller kvinna, som uppnått 25 års ålder samt äger valrätt inom riket.

III. Beträffande § 9 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i första kammaren kan endast väljas man eller kvinna, som är röstberättigad inom sin kommun samt uppnått 30 års ålder.»

Tillika hemställes, att vederbörande utskott, i händelse av bifall till ovanstående förslag, ville vidtaga den jämkning i formuleringen jämväl av andra paragrafer i grundlagarne, som kan bliva en följd av förslagen.

I: 87 och II:
227.

Som stöd för den i herrar Kvarnzelius' och Staaffs motioner gjorda hemställan hava motionärerna anfört följande:

»Sedan frågan om politisk rösträtt för kvinnor vid nio riksdagar varit föremål för prövning i anledning av enskilda motioner, avgavs till 1912 års riksdag en kungl. proposition i ämnet. I denna proposition föreslogs rösträtt och valbarhet för kvinnor till riksdagens bägge kamrar på samma villkor, som för närvarande gälla för män. För gifta kvinnors vidkommande var dock denna regel med hänsyn till den mellan äkta makar rådande egendomsgemenskapen så till vida modifierad, att hustru, som ej vunnit boskillnad, skulle vara utestängd från rösträtt till andra kammaren jämväl på grund av mannens konkurstillstånd eller uraktlåtenhet att erlægga de sista tre årens utskylder till stat eller kommun.

Den kungl. propositionen tillstyrktes av konstitutionsutskottet, mot vars betänkande emellertid reservationer avgåvos dels av nio ledamöter, som yrkade avslag, och dels av fyra ledamöter, som tillstyrkte bifall till en av herr Branting avgiven motion, vilken avsåg att utsträcka den politiska rösträtten för såväl män som kvinnor väsentligt utöver de gränser, som propositionen i anslutning till nu gällande bestämmelser utstakat.

Första kammaren avtog den kungl. propositionen med 86 röster mot 58, varemot andra kammaren biföll densamma med 140 röster mot 66.

I trontalet vid innevarande års första lagtima riksdag förklarade Konungen sin avsikt vara att ånyo göra denna fråga till föremål för proposition. Sedan emellertid den vid årets början fungerande ministären avgått samt den ministär, som trätt i dess ställe, meddelat, att regeringsinitiativ i ämnet icke numera är att vänta, hava vi funnit oss föranlåtna att motionsvis påkalla riksdagens förnyade prövning av detsamma.

Härvid anse vi oss till en början böra till granskning upptaga de skäl, som år 1912 i bägge kamrarna åberopades till stöd för yrkandena om avslag å regeringsförslaget. Dessa skäl voro huvudsakligen följande:

1) Kvinnan kunde på vissa områden aldrig komma att tävla med mannen på grund av fysiska, kanske också psykiska skäl. Hon stode

ej på samma plan som mannen. Hon hade en högre uppgift att fylla än att kastas in i de politiska striderna, nämligen att sköta hemmet och vara en välsignelse för detsamma.

2) Enligt historiens vittnesbörd hade hittills endast de grupper av män fått politisk rösträtt, som redan medverkat vid det egentliga statsarbetet och visat, att denna medverkan varit för statens bestånd och statens utveckling nödvändig. Men inom kvinnovärlden hade framträtt en ofantlig likgiltighet för offentliga spørsmål, särskilt för dem som angå staten.

3) Det vore männen, som ytterst hade att försvara landet; därför borde männen också hava någon företrädesrätt framför kvinnorna.

4) Om kvinnorna erhöles rösträtt på samma villkor som männen, skulle i vårt land komma 1,127 kvinnliga röstberättigade på 1,000 röstberättigade män, d. v. s. den manliga väljarekåren skulle gentemot den kvinnliga komma i minoritet. Denna kvinnornas övermakt kunde lända staten till skada, särskilt i de fall då statsnyttan komme i strid med kvinnornas likhetssträvan.

5) Kvinnornas rösträtt skulle ej heller medföra någon nytta för dem själva, ty »idéer kunde de utslunga lika bra ändå», praktisk välgörenhet kunde de utöva lika bra utan rösträtt. Speciella representanter för humanitet och kultur brukade väljas redan nu i tillräckligt antal, och manliga representanter vore i lagstiftarens speciella verksamhet ingalunda genomsnittligt sämre än kvinnliga.

6) Införandet av nya oskolade massor i väljarekåren skulle inverka skadligt på partiprogrammen, öppna chanser för politiska företagare, som skulle spekulera i dessa massor med löften och program, vilket allt skulle bli farligt för vår politiska självständighet.

7) I kraft av bestämmelsen att en hustru, som har boskillnad, skulle äga rösträtt, även om hennes man underlåte att betala skatt, skulle hustrun genom att söka boskillnad, om hon sedan ingen inkomst hade, kunna få behålla rösträtten, även om mannen stupade på utskyldstreckets strecket. Detta måste småningom leda till utskyldstreckets avskaffande.

8) Norge, den enda europeiska stat, som hittills infört rösträtt för kvinnor, hade fäst strängare villkor vid den kvinnliga rösträtten än vid den manliga. I Norge hade man sålunda icke ansett lämpligt att, såsom i 1912 års svenska regeringsförslag, giva kvinnorna rösträtt på samma villkor som män, vilket följaktligen vore ett våldsammare steg i detta avseende än någon annan europeisk stat vågat taga.

9) Av allt att döma vore i utlandet sympatierna för politisk rösträtt åt kvinnor i avtagande.

10) Från de svenska kvinnornas egen sida hade ej framträtt något allmänt omfattat intresse för rösträtten.

Vad till en början beträffar den åberopade fysiska och psykiska olikheten mellan könen, har den icke veterligen förnekats av dem, som vilja tillerkänna kvinnor samma politiska rättigheter som män. Och så vitt vi förstå, finnes icke heller någon anledning för dem, som verka för en sådan reform, att förringa eller förbise ifrågavarande olikhet. Ty endast i det fall skulle densamma med fog kunna åberopas emot reformen, att den innebure en av den kvinnliga naturen betingad oförmåga att liksom männen med intresse omfatta och riktigt bedöma samhällets angelägenheter, men en sådan naturbunden brist hos kvinnokönet har hittills icke konstaterats och lär ej heller kunna konstateras. Kvinnorna sakna icke intresse för sitt land, ej heller förmåga att sätta sig in i och bedöma dess förhållanden, men de betrakta dem i viss mån på ett *annat* sätt än männen. Just denna skiftning i uppfattningssättet utgör ett särskilt motiv för kvinnornas rösträtt och valbarhet, ty för samhället i dess helhet kan det endast vara till gagn, att alla berättigade olika synpunkter inom dess befolkning få göra sig hörda och i mån av sin styrka jämväl gällande i representationens rådslag.

Lika litet som olikheten mellan könen kan kvinnans höga uppgift att skapa och vårda hemmet användas som ett skäl emot hennes »in-dragande i de politiska striderna». Utan tvivel kan man tänka sig ett samhälle med den arbetsfördelningen mellan könen, att mannens verksamhet uteslutande går ut på produktiv förvärvsverksamhet, administration och försvar mot yttre fiender samt att kvinnans uppgift uteslutande omfattar den ekonomiska konsumtionen, barnens uppfostran och hemmets ordnande. Samhällen av sådan typ torde ej ha varit sällsynta i äldre tider på ett annat kulturstadium än vårt och förekomma ännu i våra dagar i vissa trakter. Men utan att på något sätt inlåta oss på att bedöma fördelarna och olägenheterna av en dylik samhällsordning, anse vi oss kunna konstatera, att det i alla händelser icke är den, som är rådande i det samhälle, *vari vi nu leva* och för vars förhållanden *vi* hava att stifta lagar. För våra dagars svenska samhälle är det icke längre sant, att kvinnans uppgift faller och måste falla inom hemmets värld. Några siffror ur vår statistik torde vara tillräckliga för att styrka riktigheten av detta påstående. Av alla svenska kvinnor över 20 år äro endast 53.7 procent gifta. Av återstående 46.3 procent är det stora flertalet av de nuvarande samhällsförhållandena nödgat att genom arbete på egen hand söka sin utkomst, och deras uppgift att vara hemmens

vårdarinnor måste därför givetvis för dem komma i andra planet. Och av hela antalet kvinnor över 25 år (1,362,081) befunnos vid folkräkningen år 1900 nära tredjedelen vara självständiga yrkesutövare eller eljest huvudpersoner inom sin familj.

Vi erkänna gärna, att 'kvinnornas utdrivande ur hemmen ut på arbetsmarknaden' i flere avseenden är att beklaga. Men detta kan ej hindra oss från att hävda lagstiftningens plikt att lämpa sig efter de verkligen förefintliga förhållandena, icke efter de förhållanden, som efter mångas uppfattning skulle vara på detta område lyckligare och mera idealiska, men som ovedersägligen icke kunna under avsevärd framtid återinföras.

Icke heller kunna vi finna, att de kvinnor, vilkas huvudsakliga livsuppgift ännu i våra dagar faller inom hemmen, skulle bliva dragna från denna uppgift eller mindre skickade att fylla densamma, om de erhöle fullständig politisk medborgarrätt. Helt visst finnas åtskilliga män, vilka inom olika enskilda områden fylla minst lika krävande uppgifter som den, vilken tillkommer en husmoder inom ett hem. Men dessa män finna ändå tid och intresse att ägna åt samhällets angelägenheter. Är deras speciella verkningskrets av den art, att de måste ägna sig däråt personligen och ej lämpligen kunna för halva året eller därutöver begagna sig av ställföreträdare, säger det sig självt, att de ej kunna *mottaga val* till riksdagsmän, men att på grund av deras maktpåliggande arbete beröva dem deras rätt att *deltaga i sådant val* lär icke kunna ifrågasättas. På samma sätt borde enligt vår mening även de kvinnors politiska rättsställning gestaltas, vilka måste ägna sina huvudsakliga krafter åt uppgifterna inom hemmet.

Det är sant, att politisk rösträtt hittills tillerkänts den ena nya gruppen av män efter den andra på grund av dessas ådagalagda eller förmodade intresse för statsarbetet. Men det är icke sant, att sådant intresse saknas hos de svenska kvinnorna. Tvärtom våga vi påstå, att särskilt under de senaste åren hos kvinnorna i vårt land framträtt en livlig håg ej blott att vinna insikter i samhällsvetenskapens alla grenar utan även att genom upplysningsarbete och organiserade meningsyttringar söka påverka statsmakternas beslut i den ena eller andra frågan. I förstnämnda avseende må till en början erinras om de s. k. samhällskurser, som av Föreningen för kvinnans politiska rösträtt anordnats företrädesvis på landsbygden i skilda delar av vårt land under åren 1907—1913. Under dessa kurser, som varit dels fasta årskurser, pågående under 6—7 månader av året, och dels sommarkurser under 1—2

månader, har av kompetenta lärare meddelats undervisning angående följande ämnen:

- ekonomisk politik,
- kommunalpolitik,
- statspolitik,
- familje-, stats- och folkhushållning,
- industrialismen,
- fackföreningsrörelsen,
- socialismen,
- kooperationen,
- drag ur Sveriges ekonomiska politik,
- tullstriden,
- finans- och skatteväsen,
- den industriella revolutionen och dess följder,
- stadssamhällenas nutida utveckling,
- Sveriges kommunalförvaltning,
- kommunal fattigvård,
 - » barnavård,
 - » bostadsinspektion,
 - » hygien,
 - » beskattning,
 - » nykterhetsverksamhet,
- städernas tomtpolitik,
 - » ekonomi,
 - » offentliga arbets- och affärsdrivande verk,
 - » bostadsfråga,
- tomträtten och dess betydelse för bostadsfrågan,
- Sveriges statsskick,
 - » statsförvaltning,
 - » finanser,
- representationsreformen,
- 1907 års rösträttsreform och det proportionella valsättet,
- de politiska partierna,
- stat och kyrka,
- kvinnornas medborgarrätt i skilda länder,
- kvinnornas rösträttsfråga,
- den svenska kvinnans rättsliga ställning,
- den gifta kvinnans rättsliga ställning,
- kvinnornas arbete förr och nu,
- de kvinnliga lönerna,

kvinnornas kommunala rättigheter och skyldigheter,
 kvinnan och nykterhetsrörelsen,
 moderskapsförsäkringen,
 svenska barns sociala och rättsliga skydd,
 jordfrågan,
 vattenkraftens socialisering,
 emigrationen och dess innebörd,
 staten och den sociala försäkringen,
 arbetslösheten,
 småbruksfrågan och egnahemsrörelsen,
 nykterhetsrörelsen,
 social bildning,
 fredsfrågan,
 äktenskapslagstiftningen,
 sättet att leda förhandlingar m. m.

Därjämte hava under kurserna förekommit praktiska övningar av följande slag:

valmöten,
 val med den proportionella valmetoden,
 fingerat stadsfullmäktigeval,
 » stadsfullmäktigesammanträde,
 motioner,
 utskottsbehandling m. m.

Nu omnämnda samhällskurser hava hållits *dels* i följande städer och samhällen, nämligen Stockholm (1907—1908 och 1908—1909), Göteborg (1908—1909, 1910 och 1912), Gävle (1908 och 1909), Karlskrona (1908—1909 och 1912), Linköping (1908), Lund (1908, 1909 och 1912), Malmö (1909), Umeå (1908—1909), Visby (1908—1909), Falun (1909), Rogberga (1909), Uppsala (1909), Hudiksvall (1911) och Nässjö (1912), *dels ock* på landsbygden i Jönköpings, Kopparbergs, Blekinge, Västerbottens, Skaraborgs, Göteborgs och Bohus', Hallands, Gottlands och Stockholms län. Antalet deltagare har växlat mellan 50 och 800. Dessutom hava under åren 1905—1913 av de särskilda lokalföreningarna för kvinnans politiska rösträtt å en mängd platser i riket anordnats inemot ett hundra studiecirkel för vidgande och fördjupande av kvinnornas samhällskunskap.

Vid sidan av den aktningssbjudande upplysningsverksamhet, som sålunda utövats av rösträttsföreningarna, hava även andra sammanslutningar av kvinnor verkat för samma syfte. Sålunda har i dessa dagar föreningen 'Kvinnorna och landet' här i Stockholm anordnat en med stort

intresse omfattad studiekurs i politik, vid vilken förekommit föreläsningar i statskunskap och historia, samt över de svenska politiska partiernas program, lantförsvaret och flottan, det moderna Finland, mötesteknik, det proportionella valsättet och kvinnofrågorna. Även torde i samma avseende kunna nämnas de föreläsningsserier i skilda ämnen, som anordnats av Centralförbundet för socialt arbete.

Vad åter beträffar kvinnornas intresse för aktivt deltagande i politiken, gav detta intresse sig kraftigt tillkänna särskilt under fjolåret, då riksdagen behandlade folkpensioneringsfrågan. Med riktig insikt om denna frågas vikt för vårt folks framtid anordnade kvinnorna på ett stort antal platser här i landet opinionsmöten, vilka i regel voro talrikt besökta och vid vilka resolutioner antogos, uttalande kvinnornas särskilda önskemål, och vid frågans slutliga behandling i riksdagens kamrar frambars i sådant avseende en adress, enhälligt antagen av sexton kvinnoföreningar. Ett ej mindre livligt intresse har försvarsfrågan framkallat bland vårt lands kvinnor. Sålunda avgavs under fjolåret till regeringen en petition med begäran om regeringsinitiativ för en omedelbar och tillfredsställande lösning av försvarsfrågan i hela dess vidd, vilken petition var undertecknad av ej mindre än omkring 266,000 kvinnor. Denna meningsyttring hade åstadkommit på kortare tid än två månader. Det är således ovedersägligt, att kvinnorna under de två år, som förflutit efter rösträttsfrågans behandling vid 1912 års riksdag, ådagalagt ett livligt intresse för de stora politiska frågorna.

Att det är männen, som ytterst hava att försvara landet, är visserligen sant, men innehåller icke den *fullständiga* sanningen. Bland de rent personliga ansträngningar, som ett krig kräver av ett lands medborgare, ingår fältsjukvården som en mycket viktig beståndsdel, och vid dess handhavande hava även kvinnorna såsom sjuksköterskor en både farlig och ansvarsfull uppgift. För övrigt utgöras försvarsbördorna ej blott av det personliga arbete, som direkt eller indirekt påkallas av försvaret, utan även av de skatter, som för samma ändamål utgå, och dessa skatter tynga kvinnorna i lika hög grad som männen.

Att den rent aktiva militärtjänsten utföres av män, förnekas visserligen icke. Men om deltagandet i denna skall vara det avgörande villkoret för erhållande av politiska rättigheter, måste ju från sådana utslutas de talrika skaror av män, som av en eller annan anledning befriats från fullgörande av värnplikt, och något sådant torde ingen på allvar vilja föreslå.

Det har uttalats farhågor för att kvinnorna, om de erhålla rösträtt, skola med begagnande av sin övertalighet sluta sig tillhopa till en kompakt massa och till statens olycka åstadkomma ett ensidigt kvinnovälde. Dessa farhågor kunna näppeligen vara allvarligt menade. De vila nämligen på antagandet att kvinnor i allmänhet skulle vara särdeles benägna för samverkan sinsemellan till gemensam aktion *mot* männen. Så långt vår erfarenhet sträcker sig, är detta antagande fullständigt grundlöst. Åtminstone här i landet har hittills icke hos kvinnorna framträtt någon strävan att organisera sig för att bekämpa männen. Och säkerligen torde även för framtiden den kvinnliga naturen vara en fullt pålitlig garanti gentemot samhällsfaror av ovan antydd art. Där emot är det antagligt, att kvinnorna, när de såsom politiskt myndiga komma att ansluta sig till de redan existerande politiska partierna, skola inom dessa av män bildade sammanslutningar åstadkomma en eller annan skiftning i uppfattningarna av samhällsarbetets uppgifter och medlen för deras förverkligande, men detta synes endast kunna vara till gagn för ett allsidigt och harmoniskt framstegsarbete.

Påståendena att kvinnorna ej behöva politisk rösträtt för att kunna behörigen tillgodose sina egna intressen eller för att kunna verksamt främja det sociala reformarbetet synas vittna om en förvånande okunnighet om den värld, vari vi leva. Den gamla sanningen, att den, som bär skon, bäst vet, var denna klämmer, har hos alla folk varit huvudargumentet för att tillerkänna politisk rösträtt åt förut utestängda medborgargrupper. I England har denna erfarenhetssats med tillämpning på det politiska livet formulerats så: »God styrelse är icke möjlig utan kännedom om dem som skola styras, och sådan kännedom kan endast vinnas genom att giva dessa representation.» Det är detta förhållande, som gör, att männen även med bästa vilja icke kunna på tillfredsställande sätt politiskt representera kvinnorna. Tid efter annan nödgas lagstiftningen till behandling upptaga frågor, som på det närmaste beröra kvinnornas särskilda intressen och för vilkas rätta bedömande erfordras en personlig erfarenhet, som endast kvinnor i fullt mått äga. I sådana fall har det nog mer än en gång inträffat, att de manliga representanterna livligt känt saknaden av kvinnornas deltagande i det politiska arbetet, ja, även saknaden av kvinnliga representanter i riksdagen.

Vad särskilt beträffar betydelsen för det sociala reformarbetet av kvinnornas rösträtt, tillåta vi oss åberopa några yttranden, fällda vid engelska överhusets behandling den 5 och 6 maj 1914 av en där väckt motion om rösträtt för självförsörjande kvinnoor. *Lordbiskopen av London*

yttrade därvid bland annat: 'Vad gott väntar jag av kvinnans rösträtt? Jag antar, att de flesta människor medgiva exempelvis, att bostadsfrågans läge är en av vår moderna civilisations värsta skandaler. Jag har under nio år bott i slumkvarteren, och om ni finge se, vad jag där har sett varje dag och natt, skulle ni förstå, vilken fruktansvärd skandal bostadsfrågan är i London. Men lagstiftningen är på efterkälken. Vårt bostadsväsen förblir som det är med sina fruktansvärda konsekvenser av last och dryckenskap, sin höga barnadödlighet, sina plantskolor för brottslingar, andligen defekta och arbetskygga. Var och en som har arbetat i de fattigare delarna av London måste vara medveten om den förfärande utbredningen av detta onda och om dess ödesdigra verkningar på folkets hälsa och seder. Och de som känna till lantdistrikten påstå, att där på en del håll finnas lika hälsofarliga och omoraliska slumdistrikt som i de stora städerna. Detta onda kan icke överdrivas. Men varför lämnas en sådan fråga åt det enskilda initiativet? Varför är det så svårt att väcka regeringen — varje regering — till handling? Jo, emedan denna fråga i första rummet är en kvinnofråga. Det är kvinnor, som lida mest både av sina barns död och av den arbetsbörda, som faller på dem. Man säger oss alltid, att kvinnans värld är hemmet. Så tro i själva verket vi alla, som sitta här. Men var och en, som tror och säger så, medger i samma andedrag, att bostadslagstiftningen är av större vikt för kvinnor än för män. En fråga av sådan betydelse borde ej få vara en lekboll för partipolitiken, utan lösas efter nationella synpunkter; och jag är övertygad, att i den andan få vi den aldrig avgjord, förr än kvinnor, på vilka den tyngsta bördan av detta lidande faller, kunna utöva något tryck på de personer, som regera över dem. — — Endast för en vecka sedan hade jag äran att få en motion om höjande av unga kvinnors sexuella skyddsålder antagen vid andra läsningen i detta hus. Krav på en sådan reform hava framställts sedan lång tid tillbaka. Praktiskt taget äro alla kvinnor här i landet ense om dess behövlighet. Den har redan genomförts i nästan varje land, där kvinnor hava rösträtt. Alla de stater i Amerika, vilka jag förra veckan inför eder åberopade såsom havande genomfört denna reform, äro stater i vilka kvinnor hava rösträtt. I många fall hade de fått arbeta för en dylik lag i årtal utan framgång, men ofta gick det så, att lagen antogs första året sedan kvinnorna fått rösträtt. Jag går nu och väntar på att få se, hur det skall gå med min motion. Jag vet, att jag har lordkanslerens sympati, fastän jag också har hört, att det håller på att uppstå svårigheter. Men det vet jag, att hade jag en miljon kvinnors röster bakom mig, då skulle jag få mitt lagförslag antaget.'

Den konservative *lordbiskopen av Oxford* yttrade i samma ämne: 'Det är mig omöjligt att fatta, hur någon, som haft att syssla med sociala reformer, med hela den grupp av ämnen, som karakteriseras såsom sociala frågor, kan tvivla på, att en kvinnas synpunkt behöver anläggas på ett sådant arbete och att kvinnor kunna uträtta något vid dess genomförande. Jag ser på detta arbetsfält framför mig en rik fond av hänförelse, nit, ihärdighet och erfarenhet, som det synes mig omöjligt att lämna utan representation.'

Lordkansleren Haldane yttrade: 'När man betänker, i vilken utsträckning männen lyckats åstadkomma förändringar i fabriks- och gruvlagstiftningen, som reglerar den sociala omgivning, i vilken de utöva sin verksamhet, och därmed jämför långsamheten av de förändringar, som ägt rum i den lagstiftning, som angår kvinnorna, så inser man, vad det betyder att sakna det politiska inflytande, som är föremålet för denna debatt. Jag har länge känt, att vi nalkas en grupp av samhällsuppgifter, vid vilka kvinnornas bistånd och samverkan ej blott i detaljer utan i själva huvudsaken är nödvändig, om någon lösning över huvud taget skall vara möjlig. Vi stå i begrepp att taga itu med ett nytt problem, ett problem av den yttersta vikt och betydelse för nationen. Nativiteten har börjat avtaga — —. Vi stå här inför en alldeles ny rad av problem, som enligt min mening kunna behandlas genom medverkan av kvinnor och endast genom medverkan av kvinnor — —. Barndödligheten uppgår till den ofantliga siffran av 128 pro mille under det första levnadsåret, och av denna summa kommer ungefär en femtedel på den första levnadsveckan, en tredjedel på den första levnadsmånaden och mer än hälften på de första sex levnadsmånaderna. Detta är i sig självt ett problem, emedan det innebär en stark hämsko på befolkningens tillväxt. Men när man kommer till en annan fas av frågan, fosterdödligheten, dödligheten bland barn, som ej ännu äro födda, som dö av anledningar, som kunnat avvärjas, sjukdomar och hälsofarliga levnadsförhållanden, vilka väl hade kunnat bli föremål för lagstiftning samt, om så skett, skulle i detta land ha besparat oss hundratusentals liv, då står man inför ett spörsmål, som mycket nära berör den dag som är — ett spörsmål, som sammanhänger med uppehållandet av den stormaktställning bland andra folk, varom lord Curzon talade. Detta är just en fråga, som angår kvinnorna mer än någon annan klass i samhället. Helt säkert beror bristen på insikt i dessa angelägenheter och bristen på förmåga att tvinga politikerna att behjätta dem till stor del på det faktum, att kvinnorna för närvarande sakna rösträtt och medel att påtvinga politikerna omsorgen om de frågor, som röra släktets framtid.

Vi skola aldrig kunna lösa detta problem eller få vårt politiska maskineri i ordning, förr än vi tillåta kvinnor att få direkt inflytande på dessa frågor.'

Ehuru dessa yttranden hänföra sig till det engelska samhällslivet, äga de enligt vårt förmenande tillämplighet jämväl på svenska förhållanden. Även i vårt land finnas sociala uppgifter, vilkas lösning knappast är tänkbar utan kvinnornas aktiva deltagande i arbetet för densamma.

Talet om att 'införandet av nya massor i väljarekåren skulle öppna chanser för politiska företagare, som skulle spekulera i massorna med löften och program' o. s. v. hör till de stående invändningarna mot varje utsträckning av den politiska rösträtten. För så vitt invändningen riktar sig mot själva uppställandet av politiska program, avseende att tillgodose önskemål, som framträtt inom större grupper av väljarekåren, förbiser den, att sådana program äro nödvändiga, för att ur riksdagsmannavalen skall kunna framgå en verklig *representation* av dem som deltagit i desamma. Om åter invändningen riktar sig däremot att införandet av nya grupper i väljarekåren vid utarbetandet av de politiska programmen påkallar hänsynstagande till nya, förut orepresenterade samhällskrav och behov, så innebär den ett förnekande av en grundsats, som enligt vår mening utgör en av hörnstenarna för folklig självstyrelse, nämligen att *alla* klasser och grupper av medborgare böra tillförsäkras rätt att i mån av sin styrka vinna representation i riksförsamlingen. Om slutligen invändningen innebär det antagandet, att 'politiska företagare' skulle sakna fält för sin verksamhet, så länge den politiska rösträtten är mera inskränkt, så innebär den en fullständig missuppfattning av förut existerande förhållanden. Mot densamma kan i sådant fall åberopas ett för några år sedan av en framstående högerman i första kammaren fällt yttrande gentemot talet att arbetarna vore så lättleda. 'Mina herrar', sade han, 'även vi låta leda oss'.

Vad beträffar invändningen att massor av gifta kvinnor skulle begagna sig av möjligheten att vinna boskillnad, varigenom de skulle kunna äga politisk rösträtt, även om deras män till följd av försummad skattebetalning saknade sådan, samt att detta förhållande snart skulle framtvinga utskyldsstreckets avskaffande, vederlades densamma redan under 1912 års riksdagsdebatt. Det erinrades då, att enligt erfarenhetens vittnesbörd folk i allmänhet ingalunda visade benägenhet att på förhand underkasta sig besvär och kostnader enkom för att vinna po-

litisk rösträtt och att det därför vore allt annat än sannolikt, att gifta kvinnor skulle i så stor utsträckning begagna sig av boskillnadsinstitutet för att vinna rösträtt, att ett fullständigt upphävande av utskyldsstrecket därigenom måste framtvingas.

När vid 1912 års riksdag till stöd för förslaget om rösträtt och valbarhet för kvinnor åberopades *Norges* exempel, hade förslagets motståndare tillfredsställelsen att kunna påvisa, att de norska statsmakterna fäst strängare villkor vid den kvinnliga rösträtten än vid den manliga, i det att den förra, men ej den senare vore betingad av skyldighet att betala skatt för egendom till visst värde. Med visst fog kunde således i debatten sägas, att det svenska regeringsförslaget avsåge att giva kvinnorna politiska rättigheter i större utsträckning, än någon annan europeisk stat funnit lämpligt. Numera äro emellertid kvinnorösträttens motståndare berövade detta argument. För ett år sedan blev nämligen nyss antydda inskränkning i kvinnornas valrätt av de norska statsmakterna avskaffad. Antalet politiskt röstberättigade kvinnor i Norge, som förut uppgått till omkring 300,000, ökades härigenom med omkring 230,000.

Vad för övrigt beträffar den påstådda allmänna avmattningen i rörelsen för kvinnans rösträtt inom främmande länder, må till en början erinras, att *Danmark* på detta område visat tendenser att snart följa *Norges* exempel. Det regeringsförslag till ändringar i valrättsbestämmelserna, som den 23 oktober 1912 framlades i folketinget, tillerkände sålunda kvinnor rösträtt och valbarhet på samma villkor som män. Premiärministern ledsagade detta förslag med följande ord: 'När vi nu nalkas en förändring i vår konstitution, fullgöra vi en enkel och rättvis fordran genom att begagna tillfället att giva kvinnorna samma politiska rättigheter som män. Jag tager för avgjort, att när en ny grundlag antages, kvinnornas rösträtt blir ett faktum i detta land.' Förslaget har antagits av folketinget med 100 röster mot 14. I landstinget har visserligen på grund av högerns obstruktion rösträttsförslaget i sin helhet förfallit. Men i följd härav har som bekant landstinget blivit upplöst, och det anses sannolikt, att i det landsting, som kommer att framgå ur de nya valen, en säker majoritet för kvinnorösträtten kommer att förefinnas.

Vad sedan *England* vidkommer, ligger det visserligen nära till hands att antaga, att rörelsen för kvinnans rösträtt där borde vara stadd på retur i anledning av den allmänna förtrytelsen över de s. k. suffragetternas våldsdåd. Så synes emellertid alldeles icke vara förhållandet. Synner-

ligen upplysande i detta avseende är ett anförande av den konservative earlen av *Lytton* vid ovannämnda debatt i överhuset den 6 sistlidna maj, av vilket anförande vi här lämna ett utdrag:

'Det är för mig ofattligt, att det finnes någon i detta land, som verkligen tror, att kvinnorösträttsrörelsen icke har gjort något framsteg under de senaste åren. Framsteget har varit utomordentligt; det saknar motstycke under rörelsens tidigare skeden, det saknar motstycke inom varje annan politisk rörelse här i landet för närvarande. — — Varje organisation, som har rätt att uttala sig å kvinnors vägnar, har fattat resolutioner eller petitionerat hos parlamentet till förmån för kvinnors rösträtt. (Talaren uppräknade här en mängd sådana organisationer, bland vilka må nämnas *The British Women's Temperance Association* med 265,000 medlemmar, *The National Federation of Women Workers* m. fl.) Varhelst kvinnor äro sammanslutna i en förening, varhelst det finns en organisation, som kan uttala sig å kvinnors vägnar, skolen I finna den organisationens mening uttalad endast i en enda riktning. Kunnen I tänka Er någon fråga av intresse för männen, i vilken varje korporation av män uttalat sig för ett visst krav, men beträffande vilken man likväl i en diskussion skulle våga säga, att 'männen motsatte sig detta krav?' 179 city- och town-councils (representationer, motsvarande våra stads- och kommunalfullmäktige) och andra kommunalförsamlingar, vilka representera både kvinnor och män, hava petitionerat hos parlamentet till förmån för detta lagförslag eller något annat av liknande innehåll. 50 handelsråd, 35 fackföreningar, representerande hela massan av våra kroppsarbetande män och kvinnor, fackföreningskongresser, som representera hela fackföreningsrörelsen i detta land, alla hava antagit resolutioner till förmån för kvinnors rösträtt.'

Visserligen avslog underhuset år 1912 en motion om rösträtt för kvinnor med en majoritet av 14 röster, och visserligen förhindrade året därpå talmannen på grund av konstitutionella betänkligheter den slutliga behandlingen av en dylik motion, avsedd att utgöra ett amendement till ett av regeringen framlagt förslag om utsträckning av rösträtten för män. Men att döma av diskussionerna i såväl underhuset som överhuset kunna dessa motgångar ingalunda tydas som bevis för att frågan slutgiltigt avförts från dagordningen. Snarare vill det synas, som om utsikterna för en verklig lösning av frågan inom en snar framtid skulle vara ganska lovande.

I *Belgien* hava under de bägge sistförflutna åren de politiska omständigheterna varit synnerligen gynnsamma för kvinnorösträttsrörelsen. Bägge oppositionspartierna hava på sina program uppfört reform av de politiska rösträttsbestämmelserna, särskilt av flerrösts systemet. Social-

demokraterna hava därjämte i princip uttalat sig för rösträtt åt kvinnorna, vilket krav däremot avvisats av de liberala under hänvisning till de belgiska kvinnornas klerikala synpunkter. Det katolska partiet slutligen, som innehar majoritet i representationen, har förklarat sig endast på det villkor vilja reflektera på avskaffande av flerrösts systemet, att kvinnor erhålla rösträtt på samma villkor som män.

I *Holland* har den kvinnliga rösträttsorganisationen under de två sistförflutna åren ökat sitt medlemsantal med en tredjedel. År 1911 samlade socialdemokraterna 320,000 och det radikala partiet 36,000 namn på petitioner med begäran om allmän rösträtt för både män och kvinnor. Av de socialdemokratiska petitionärerna voro 114,000 och av de radikala 9,000 kvinnor. Det år 1913 av den konservativa regeringen framlagda rösträttsförslaget avsåg emellertid endast rösträtt för män.

I *Tyskland* hava socialdemokraterna, vilka som bekant äro riksdagens största parti, uppfört kvinnorösträtten på sitt program. Inom det frisinnade folkpartiet finnes numera majoritet för saken, ehuru partiet ej ännu funnit lämpligt att uppföra detta krav på programmet.

Även i *Österrike* har det socialdemokratiska partiet uppfört kvinnorösträtten på sitt program, varemot inom övriga framstegspartier meningarna synas vara delade. Inom det moderat-konservativa partiet hava flera framstående politiker givit tillkänna sin anslutning. I slutet av år 1912 framlades i österrikiska riksdagen ett lagförslag i syfte att avskaffa det ännu existerande förbudet för kvinnor att vara medlemmar av politiska föreningar och sammanslutningar. I händelse detta förslag antages, väntas en organiserad propaganda för kvinnans rösträtt komma till stånd.

I *Ungern* hava under år 1912 ett flertal föreningar hos regeringen petitionerat om rösträtt för kvinnor, men i det av regeringen i slutet av samma år framlagda förslaget till valrättsreform var detta krav icke tillgodosett. Flera av ledarna för de partier, som tillsammans bilda oppositionen i Ungern, hava bestämt utfäst sig att i representationen föra fram rösträttskravet. Av partitaktiska skäl har emellertid uppfyllelsen av detta löfte hittills låtit vänta på sig.

Då den kvinnliga rösträttsfrågan behandlades av 1912 års svenska riksdag, hade rösträtt för kvinnor genomförts allenast i fyra *amerikanska stater* (Wyoming, Utah, Idaho och Colorado). Under den tid, som därefter förflutit, hava ytterligare fyra stater och ett territorium (California, Kansas, Arizona och Oregon samt Alaska) ändrat sina konstitutioner i samma riktning. För närvarande hava i Amerikas Förenta stater två miljoner kvinnor, d. v. s. 8 procent av den vuxna kvinnliga befolkningen, politisk rösträtt. I ytterligare fyra stater (Montana, Nord-Dakota,

Syd-Dakota och Nevada) har slutligt beslut om rösträtt för kvinnor fattats av representationen, men erfordras för detta besluts giltighet, att det bekräftas av valmännen, vilket väntas ske vid valen i november 1914. Dessutom har i fyra stater (New York, New Jersey, Iowa och Pennsylvania) sådant beslut fattats av representationen en gång, vilket beslut dock måste förnyas, innan det kan underställas valmännens slutliga bekräftelse.

Ännu mera betydelsefulla framsteg hava vunnits inom Förenta staternas kongress. Där har nämligen representanternas hus tillsatt en särskild kommitté av tre personer, av vilka två äro kända som anhängare av kvinnorösträtten, för utredning av frågan om lika rösträtt för män och kvinnor. Och inom senaten är frågan föremål för utredning av en kommitté på nio personer, vilka alla anses vara för rösträttens utsträckning till kvinnor.

Vad slutligen angår frågan om de svenska kvinnornas intresse för erhållande av politiska rättigheter, så lär väl numera tillvaron av ett sådant intresse icke längre rimligen kunna förnekas. Det argument mot kvinnornas politiska likställighet med männen, som grundat sig på kvinnornas ligkiltighet för saken, torde nämligen få anses definitivt slaget till marken genom kvinnornas petition i ämnet, vilken i dessa dagar skall inlämnas till regeringen.

I inbjudningen till deltagande i denna petition heter det bland annat: 'Kvinnornas strid för medborgarrätt är ett led i mänsklighetens stora strävan efter rätt och frihet för alla. Vad kvinnorna kräva är medverkan och medansvar i sitt lands angelägenheter och öden. Detta krav har blivit starkare och mera berättigat i samma mån som utvecklingen tvingat kvinnorna ut i samhällslivet, ut på arbetsmarknaden, och samhället trängt sig in på kvinnornas stora verksamhetsområde — hemmet. Det är således både för att kunna skydda hemmet och för att kunna tillvarataga sina egna intressen i kampen för tillvaron, som kvinnorna fordra samma medborgarrätt som männen. Ty utan samverkan av alla medborgare, kvinnor såväl som män, kan fosterlandet aldrig bli det stora hem, som vårdar sig om alla sina barn.'

Till det sålunda motiverade kravet på politisk medborgarrätt hava, enligt vad vi inhämtat, omkring 350,000 svenska kvinnor anslutit sig. Denna meningsyttring kan sålunda vad antalet deltagare beträffar upptaga tävlan med det mest imponerande politiska massuttalande, som hittills i vårt land förekommit, nämligen den stora rösträttspetitionen av år 1898.

Den granskning, vi sålunda verkställt av de år 1912 åberopade skälen mot rösträtt och valbarhet för kvinnor, synes oss giva vid handen, att dessa skäl, särskilt i betraktande av de senaste två årens händelser, ingalunda numera kunna motivera ett avslag å kvinnornas krav på politisk myndighet. Å andra sidan har oss veterligen ingenting inträffat, som rubbat giltigheten av de principiella grunder, som i 1912 års kungliga rösträttsproposition åberopats till stöd för samma krav. Delaktighet i den politiska makten innebär den enda verkliga garantien för kvinnans rätt. På samma gång ligger det i samhällets intresse, med den plats kvinnan nu intager, såväl inom familjen och i egenskap av yrkesutövare som inom det frivilliga sociala arbetet, att hennes intresse och särskilda fallenheter tagas i anspråk jämväl för de allmänna ärendena. Kvinnans lika berättigande med mannen har redan på åtskilliga arbetsområden och i fråga om behörighet att innehava vissa stats- och kommunaltjänster vunnit erkännande; åtskilligt torde dock i dessa avseenden återstå, och bör därvid även kvinnornas egen mening få inverka på avgörandet. Statens ingripande för att bereda ökat skydd för liv och hälsa under arbetet berör kvinnorna lika väl som männen, och detta icke sällan med olika verkningar för de olika könen. Betydelsen härav är desto större som industrien, med samhällets fortgående industrialisering, i allt jämt stigande omfattning begagnar sig av kvinnornas arbetskraft. Kvinnans skolunderbyggnad är i allmänhet densamma, som kommit med henne socialt jämställda män till del; även till den högre undervisningen äger kvinnan tillgång, och har hon därav i avsevärd utsträckning begagnat sig. Att kvinnorna i den allmänna åskådningen förutsättas äga, jämte nödiga insikter, även tillräcklig mognad för bedömande av ärenden, som angå det allmänna, synes vara i princip erkänt genom deras delaktighet i den kommunala rösträtten och därav följande rätt till inverkan på valen till första kammaren. De ärenden, som äro underlagda den kommunala representationens prövning, äro i många av våra kommuner av synnerligen maktpåliggande och delvis med riksdagsärendena närsläktad art. Därjämte förefinnes en bestämd tendens till större samverkan mellan stat och kommun eller rent av en överflyttning till staten av frågor, vilka hittills berott på de särskilda kommunernas avgörande. Frågor av denna art äro särskilt skol- och fattigvårdsfrågor, och det torde icke kunna bestridas, att kvinnorna i stor utsträckning visat sig äga intresse för och erfarenhet i dylika spörsmål.

Slutligen må i detta sammanhang ännu en gång erinras om att riksdagen i sin år 1906 till Kungl. Maj:t avlättna skrivelse i ämnet ut-

talade, att det näppeligen kunde anses förenligt med införande av en så vidsträckt valrätt för män, som då ifrågasatts, att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, vilka hade lika stora intressen att tillvarataga i samhället som männen och därför borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade; vartill komme, att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaperna vore ägnad att utöva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran.

Såsom chefen för justitiedepartementet vid föredragning i statsrådet av 1912 års rösträttsproposition erinrat, kunna för den samtida utövningen av äkta makars valrätt i mycket stor utsträckning föreligga avsevärda svårigheter med hänsyn till andra nödiga förrättningar. Särskilt skulle det i många fall möta den största svårighet för hustrun att vid samma tid som mannen avlägsna sig från hemmet och lämna värden av hushåll och barn för att utöva sin valrätt. De härmed förenade olägenheterna skulle väl företrädesvis yppa sig på landsbygden och inom sådana stadsområden, där avståndet till platsen för valförrättningen kan nödvändiggöra särskild resa, men samma förhållande torde jämväl i övrigt, om än i ringare grad, kunna göra sig gällande och faktiskt hindra äkta makar att båda personligen begagna sin rösträtt.

I likhet med 1912 års justitieminister finna vi berörda olägenhet vara så avsevärd, att särskild åtgärd bör vidtagas för dess undanröjande, och ansluta vi oss jämväl till det förslag, som i 1912 års kungliga proposition härutinnan ställdes i utsikt men med hänsyn till själva rösträttspropositionens fall icke blev för riksdagen framlagt. Vi föreslå sålunda, att rätt må medgivas makar, där de båda äro röstberättigade, att på grund av fullmakt utöva rösträtt, den ena för den andra.»

II. 243.

Till stöd för den i herr Brantings motion gjorda hemställan i vad den avser förevarande ämne har i huvudsak anförts följande:

»Mest i ögonen fallande av alla de begränsningar, som alltjämt vidlåda vårt folks representationsrätt, verkar *kvinnornas* utestängande från den politiska rösträttens utövning. Till de principiella skäl för genomförande av politisk rösträtt för kvinnor, som upprepade gånger framförts inom riksdagen, må blott en kort erinran göras om hur detta politiska rösträttskrav mognat till genombrott hos allt flera av de europeiska och nordamerikanska staterna.

I Norge ha åtskilliga av de skrankor, som hittills omgivit den kvinnliga rösträtten, avlägsnats genom stortingsbesluten år 1913, varigenom de kvinnliga väljarnes antal steg med nära 80 procent och åtskilligt överskred en halv miljon röstande.

Den danska riksdagen står också beredd att inom den allra närmaste framtiden lagfästa den politiska rösträtten för kvinnor. Folkeetinget har med överväldigande flertal antagit det grundlagsförslag, som meddelar full och oinskränkt rösträtt och valbarhet till Folkeetinget för såväl män som kvinnor.

Förslaget har visserligen f. n. fallit på den obstruktionspolitik, som högern i Landstinget bedrivit, men de i dagarna förrättade valen till danska Landstinget visa, att numera även inom denna korporation bestryggad majoritet för den kvinnliga rösträtten är uppnådd. Sålunda är detta demokratiska krav redan fört till seger i samtliga de nordiska länderna utom Sverige. Häri ligger en stark maning att ej längre dröja med denna reform.

I Nordamerikas förenta stater ha kvinnorna politisk rösträtt i 8 stater, varjämte preliminära beslut om den kvinnliga rösträttens införande fattats i ytterligare 8 stater, vartill kommer, att den amerikanska kongressen vidtagit en del förberedande åtgärder i syfte att utreda frågan, i vad form rösträtt för kvinnor må kunna genomföras.

Som det mest allvarliga och värtaliga vittnesbörd om huru de svenska kvinnornas rösträttskrav vunnit i djup och styrka framstår den i dagarne framlämnade kvinnliga rösträttspetitionen med sina 350,000 underskrifter.»

Såsom i herrar Kvarnzelius' och Staaffs motioner framhållits, har frågan om politisk rösträtt för kvinnor vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning.

I den kungl. propositionen om utvidgad rösträtt, som framlades vid 1906 års riksdag, yttrade föredragande departementschefen, att den kvinnliga rösträtten väl i sinom tid torde komma att uppföras på dagordningen även hos oss, men att enligt hans bestämda övertygelse det skulle vara i hög grad oklokt att förbinda detta spörsmål med frågan om utsträckning av rösträtt för män, när den sistnämnda frågan visat sig så svårlöst, att en inblandning i densamma av den i sig själv svåra och i varje fall till omedelbar lösning ej mogna frågan om rösträtt åt kvinnor förvisso skulle undanskjuta hela reformens lösning på obestäm-

*Utskottets
yttrande.*

bar tid. Förslag om införande av kvinnlig rösträtt väcktes emellertid vid nämnda riksdag av enskilda motionärer. I anledning av dessa motioner och på konstitutionsutskottets hemställda beslut 1906 års riksdag, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att genom Kungl. Maj:ts försorg måtte verkställas en allsidig utredning av den genom ett flertal motioner vid nämnda riksdag liksom vid flera föregående riksdagar väckta frågan om beredande av politisk rösträtt för kvinnor. Härvid uttalade riksdagen bland annat, att det näppeligen kunde vara förenligt med införande av en så vidsträckt rösträtt för män, som ifrågasatts, att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, vilka hade lika stora intressen att tillvarataga i samhället som männen och därför borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade. Härtill kom, att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaperna vore ägnad att utöva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran. Då riksdagen, som härmed i princip uttalat sig för att politisk rösträtt borde givas även åt kvinnorna, likväl inskränkte sig till att äska en utredning av frågan, var anledningen härtill, enligt vad av riksdagens skrivelse kan inhämtas, att den föreslagna reformen ansågs vara så vittgående, att beslut därom icke borde fattas utan en föregående utredning rörande alla de spörsmål, som härmed stode i sammanhang, varjämte frågan syntes böra finna sin lösning oberoende av den vid denna tidpunkt icke avgjorda frågan om utvidgad rösträtt för män.

Vid framläggandet av 1907 års rösträttsproposition var den av riksdagen begärda utredningen ännu icke verkställd. Angående frågan om politisk rösträtt för kvinnor yttrade chefen för justitiedepartementet vid föredragning av ovannämnda proposition följande: »För mig är det tydligt, att den nu pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som ogifta, må kunna själv bevaka sina egna intressen och äga att lika med mannen deltaga i det offentliga livet är en yttring av själva tidsandan och en omedelbar följd av den större självständighet, kvinnan allt mera i sin verksamhet kommit att intaga. Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna. Och jag är för min del övertygad, att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så många varm- hjärtade förespråkare, i en nära liggande framtid kommer att bliva verklighet.» Att redan i sammanhang med frågan om utvidgning av rösträtten för män upptaga även den om politisk rösträtt för kvinnor fann departementschefen emellertid synnerligen oklokt, och återopade

han härvid de skäl, som föregående år frambållits såväl inför Kungl. Maj:t som av riksdagen.

Sedan den utredning av frågan, som av riksdagen år 1906 begärts, på Kungl. Maj:ts föranstaltande anordnats, framlade Kungl. Maj:t vid 1912 års riksdag en kungl. proposition i ämnet, vari föreslogs rösträtt och valbarhet för kvinnor till riksdagens båda kamrar på samma villkor, som för närvarande gälla för män. För gifta kvinnor föreslogs dock, på grund av den mellan äkta makar rådande egendomsgemenskapen, den modifikation i ovannämnda regel, att hustru, som ej vunnit boskillnad, skulle vara utestängd från rösträtt till andra kammaren jämväl på grund av mannens konkurstillstånd eller uraktlåtenhet att erlagga de tre sista årens utskylder till stat och kommun.

Vid föredragning inför Konungen i statsrådet av ovannämnda förslag framhöll chefen för justitiedepartementet, att de skäl, som tala för beredandet av politisk rösträtt för kvinnor här i landet, kunde sägas vara framförda av tids- och samhällsförhållandenas egen utveckling med en beviskraft, som svårligen läte sig vederläggas. »Tidsförhållandena», tillade departementschefen, »giva kvinnornas rösträttskrav sitt stöd i den omvärdering, som en senare tid medfört i fråga om kvinnan såsom individ och samhällsmedlem — en förändring i det allmänna tänkesättet, som ställer kvinnan på lika plan med mannen. Samhällsförhållandena åter hava i väsentlig mån påskyndat denna utveckling, enär det moderna samhällsarbetet i den största utsträckning kräver även kvinnornas medverkan. I båda dessa avseenden innebär delaktighet i den politiska makten den enda verkliga garantien för kvinnans rätt: för *alla* kvinnor bör det direkta inflytandet på lagstiftningen framstå som en garanti för att hennes rätt som individ, hustru och moder vederbörligen iakttages, och för den i ordets vanliga bemärkelse *arbetande* kvinnan är detta inflytande dessutom liktydigt med befogenheten att själv delta i bestämmelserna rörande hennes egna arbetsvillkor. Men saken har även en annan, minst lika viktig sida. Såsom det moderna samhället är inrättat, med dess upptagande av allt flera verksamhetsområden, *behöver* detta icke allenast individernas medverkan var för sig på deras olika ställningar i det praktiska livet, utan även deras samfälliga intresse och insikt för gemensamt arbete till främjande av de allmänna samhällsändamålen. Med den plats kvinnan nu intager, såväl i egenskap av yrkesutövare och inom familjen som inom det frivilliga sociala arbetet, synes därför hennes intresse och särskilda fallenheter böra tagas i anspråk jämväl för de allmänna ärendena, vilka i allt större utsträckning angå

delar av samhällslivet, inom vilka kvinnorna böra äga synnerlig livs-
erfarenhet och insikt.»

Till stöd för denna sin uppfattning berörde departementschefen
härefter åtskilliga förhållanden, belysande kvinnans samhälleliga ställ-
ning, varefter lämnades en mera ingående redogörelse för kvinnorörelsens
utveckling i Sverige. I detta sammanhang betonades, »att kravet på
politisk rösträtt för kvinnor måste anses uppburet av en stark och mål-
medveten strävan hos kvinnorna själva». Såsom bevis härför anfördes
bland annat den av 142,128 kvinnor undertecknade petition, som på
föranstaltande av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt år 1907
avlämnats till riksdagen.

Slutligen lämnades en översikt över, huru politisk rösträtt för
kvinnor kommit att tillämpas och verkat i andra länder, varvid särskild
uppmärksamhet ägnades de länder med skandinavisk kultur, Norge och
Finland, där kvinnlig rösträtt redan införts.

Kungl. Maj:ts förslag tillstyrktes av konstitutionsutskottet, som i
sitt utlåtande förklarade sig dela den av föredragande departementschefen
uttalade mening om lämpligheten därav, att politisk valrätt och valbar-
het för kvinnor infördes. Andra kammaren biföll även förslaget med
140 röster mot 66, varemot det avslogs i första kammaren med 86
röster mot 58.

I likhet med vad i de förevarande motionerna framhålles och av
konstitutionsutskottet år 1912 gjordes gällande, anser utskottet tiden
vara mogen att till avgörande upptaga kravet på politisk rösträtt och
valbarhet för kvinnor. Angående skälen för denna reform kan utskottet
hänvisa till de ifrågavarande motionerna samt 1912 års kungl. proposition
i ämnet. — Särskilt vill utskottet framhålla, att sedan frågan senast var
föremål för riksdagens prövning, ytterligare omständigheter tillkommit,
som tala för dess snara lösning. Utan tvivel har kvinnornas intresse
för aktivt deltagande i det politiska livet och det politiska arbetet under
de senaste åren alltjämt ökats. I herrar Kvarnzelius' och Staaffs motio-
ner har erinrats om det livliga intresse, som folkpensioneringsfrågan
väckte bland kvinnorna och som tog sig uttryck i ett stort antal, av
kvinnor anordnade opinionsmöten. I samma motioner har också såsom
bevis på kvinnornas starka politiska intresse omnämnts deras under fjöl-
året till regeringen avgivna petition rörande försvarsfrågan, underteck-
nad av ej mindre än omkring 266,000 kvinnor. Och »såsom det mest

allvarliga och värtaliga vittnesbörd om huru de svenska kvinnornas rösträttskrav vunnit i djup och styrka framstår den i dagarna framlämnade kvinnliga rösträttspetitionen med sina 350,000 underskrifter» (herr Brantings motion). Utskottet vill slutligen påpeka, att liksom våra grannländer Finland och Norge redan infört politisk rösträtt för kvinnor, så ingår även en dylik rösträtt i den grundlagsreform, vars genomförande synes förestå i Danmark. I samtliga våra skandinaviska grannländer har alltså principen om kvinnornas fulla politiska medborgarrätt trängt igenom.

Beträffande de för reformens genomförande erforderliga grundlagsändringarna följer av utskottets förut avgivna utlåtande, nr 27, att utskottet icke kan tillstyrka desamma i den form, som de fått i herr Brantings motion. I herrar Kvarnzelius' och Staaffs motioner har upptagits Kungl. Maj:ts vid 1912 års riksdag i ämnet framlagda, av konstitutionsutskottet då tillstyrkta förslag. Utskottet finner det tillvägagångssätt riktigt, att, såsom motionärerna föreslagit, bestämmelserna om kvinnans rösträtt och valbarhet lämpas efter de grunder, som för närvarande gälla angående rösträtten för män, och inarbetas i nuvarande stadganden. Emot den föreslagna avfattningen av berörda stadganden har utskottet icke funnit skäl till erinran. Motionärerna hava därjämte till förslaget i 1912 års proposition gjort det tillägg, att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt skall kunna utövas genom fullmakt, av röstberättigad gift man för hans hustru och av röstberättigad gift kvinna för hennes man. Beträffande detta tillägg erinrar utskottet, att redan vid avgivande av 1912 års meranämnda proposition detsamma ställdes i utsikt, ehuru med hänsyn till själva rösträttspropositionens fall det då icke blev för riksdagen framlagt. De i motionerna framhållna, av departementschefen i samband med föredragningen av 1912 års proposition anförda skäl för införande av fullmaktsröstning i ifrågavarande fall finner utskottet övertygande. Ej heller beträffande denna punkt av förslaget har utskottet funnit skäl till anmärkning mot den föreslagna redigeringen av lagtexten.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte, med bifall till de av herr Kvarnzelius m. fl. och herr Staaff m. fl. avgivna motionerna, nr 87 och 227, samt med avslag på herr Brantings m. fl. motion, nr 243, i vad den avser bestämmelser, som avvika från de uti nämnda motioner föreslagna, antaga såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling följande

Förslag

till ändrad lydelse av riksdagsordningen §§ 9, 16, 19, 21 och 24:

(Nuvarande lydelse):

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män, som uppnått — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer en var väl-
frejdad svensk *man* från och med
kalenderåret näst efter det, varunder
han uppnått tjugufyra års ålder,
dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;

b) den som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats *honom själv, hans hustru* eller minderåriga barn;

c) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning

(Föreslagen lydelse):

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män *och kvinnor*, som uppnått — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer envar väl-
frejdad svensk *medborgare, såväl man som kvinna*, från och med kalender-
året näst efter det, varunder han
uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;

b) *gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och vilkens man är i konkurstillstånd;*

c) den som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats *den häftande själv eller dennes hustru* eller minderåriga barn;

d) *gift kvinna, vilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;*

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning

(Nuvarande lydelse):

under de tre sistförflutna kalender-
åren;

d) värnpliktig, som icke fullgjort
de honom till och med utgången
av sistförflutna kalenderår åliggande
värnpliktsövningar.

Till efterrättelse vid val skall
finnas röstlängd; och skall, på sätt
i vallagen finnes närmare bestämt,
valrätten grundas på förhållandena
vid tiden för röstlängdens tillkomst,
ändå att förändring före valet in-
träffar.

§ 19.

Till *ledamot* i andra kammaren
kan endast utses *man*, som *äger* val-
rätt inom valkretsen eller, där fråga
är om stad, bestående av flera val-
kretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
tre lagtima riksdagar.

Avsägelse — — — Konungens
befallningshavande.

(Föreslagen lydelse):

under de tre sistförflutna kalender-
åren;

f) *gift kvinna*, som *ej* vunnit *bo-
skillnad* och *vilkens man* icke *erlagt*
de honom påförda utskylder till stat
och kommun, vilka *förfallit till be-
talning under de tre sistförflutna*
kalenderåren;

g) värnpliktig, som icke fullgjort
de honom till och med utgången av
sistförflutna kalenderåret åliggande
värnpliktsövningar.

Till efterrättelse vid val skall
finnas röstlängd; och skall, på sätt
i vallagen finnes närmare bestämt,
valrätten grundas på förhållandena
vid tiden för röstlängdens tillkomst,
ändå att förändring före valet in-
träffar.

§ 19.

Till *ledamöter* i andra kamma-
ren *kunna* endast utses *män och*
kvinnor, som *äga* valrätt inom val-
kretsen eller, där fråga är om stad,
bestående av flera valkretsar, inom
någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga
sig riksdagsmannaupdrag, även om
icke något av nu nämnda skäl är för
handen.

Avsägelse — — — Konungens
befallningshavande.

(Nuvarande lydelse):

(Föreslagen lydelse):

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den, som vid val-tillfälle personligen sig inställer.

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som vid val-tillfälle personligen sig inställer, dock att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt på grund av fullmakt må utövas av röstberättigad gift man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Sådan fullmakt skall vara antingen skriven och underskriven av utställaren samt med dennes sigill försedd eller ock av honom underskriven och med två vittnens underskrift bestyrkt.

Stockholm den 17 augusti 1914.

På utskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Reservationer:

av herrar *Clason, Bellinder, von Geijer, Kjellén, von Mentzer*, greve *A. Hamilton, Magnusson* i Tumhult, *Lundström* från Göteborg och *Karlsson* i Mo; samt

av herrar *Olof Olsson, Waldén* och *Hallén* med hänvisning till deras vid utlåtandet nr 27 fogade reservation.
